

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію
Анни Володимирівни Гамзи
«Формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у
процесі вивчення дієслова»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності
13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

1. Актуальність теми дослідження.

Розвиток мовлення учнів набув статусу провідного принципу навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, зокрема в її початковій ланці. На це спрямовує й стратегічний документ «Нова українська школа». Проблема формування текстотворчих умінь учнів початкових класів тісно пов'язана з оволодінням лексико-граматичною структурою мовлення, комунікативно доцільним використанням мовних засобів у будь-якій мовленнєвій ситуації, умінням користуватися багатством української мови, правильно, точно й виразно висловлювати власні думки в процесі спілкування. Вправне вживання дієслова як експресивного засобу побудови тексту є показником якісного, емоційного, багатого мовлення учнів початкових класів, уживання дієслів у незвичайному метафоричному значенні уможлиблює художнє відтворення дійсності, проте аналіз теоретико-методичної та навчальної літератури й практики навчання української мови в закладах загальної середньої освіти засвідчує, що проблему формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова досліджено недостатньо. Відтак дисертація Анни Володимирівни Гамзи «Формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова» має незаперечну актуальність та наукову доцільність.

2. Структура роботи. Цілком виправданою є структура дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел; відповідає меті дослідження та поставленим завданням.

У вступі дисертації обґрунтовано *актуальність теми*, визначено *об'єкт, предмет, мету* дослідження, описано *методи*, за допомогою яких реалізовано завдання теоретико-експериментальної роботи.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Зміст дисертації достатньо повно розкриває вузлові аспекти дослідження. У першому розділі дисертації – «Теоретичні засади формування текстотворчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова» – *розкрито й уточнено* сутнісні характеристики базових понять дослідження, *схарактеризовано* психологічні чинники формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів; *визначено* лінгводидактичні засади формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова; *розкрито* зміст базових понять дослідження: «*текстотворчі вміння*», «*мовленнєві вміння*», «*текстотворення*». Заслуговує схвалення глибина теоретичного аналізу наукових досліджень, які стали засадничими в розв'язанні проблеми. Автором докладно проаналізовано зміст чинних підручників української мови у контексті формування в учнів початкових класів текстотворчих умінь у процесі вивчення дієслова; розроблено систему вправ багаторівневої градаційності для формування в учнів початкових класів текстотворчих умінь із використанням дієслівних форм.

Продуктивним вважаємо підхід дисертантки до обґрунтування істотних ознак творення усного та писемного текстів, що залежать від сфери використання.

Нам імпонує позиція дисертантки, яка слушно зауважує, що формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова залежить від ефективної орфонімічної роботи, мета якої – сформувати вміння обирати слова, які за своїм значенням відповідають певному контексту.

У другому розділі – «Теорія і практика формування текстотворчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова» – ретельно

проаналізовано зміст підручників української мови для учнів початкових класів у контексті досліджуваної проблеми, чітко схарактеризовано сучасні підходи і принципи, методи та засоби формування текстотворчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова.

У третьому розділі – чітко представлено систему експериментально-дослідного навчання, проаналізовано основні її складники, вимоги до змісту навчання, визначено змістову й експериментальну базу, докладно описано перебіг і результати експерименту.

4. Наукова новизна і достовірність наукових положень. У дисертації представлено всі необхідні складники наукової новизни отриманих у процесі дослідження результатів. Під час роботи Анни Володимирівни Гамзи одержано такі нові факти: *вперше обґрунтовано* теоретико-методичні засади формування текстотворчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова; *з'ясовано* зміст базових понять дослідження «*текстотворення*», «*текстотворчі вміння*», «*мовленнєві вміння*», *уточнено* зміст поняття «*формування текстотворчих умінь учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова*»; *схарактеризовано* психологічні чинники формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова та *визначено* лінгводидактичні засади формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова; *проаналізовано* зміст чинних підручників української мови у контексті формування в учнів початкових класів текстотворчих умінь у процесі вивчення дієслова; *розроблено* систему вправ багаторівневої градаційності для формування в учнів початкових класів текстотворчих умінь із використанням дієслівних форм; *подальшого розвитку* набула теорія і методика формування мовленнєвої компетентності учнів початкових класів у процесі вивчення самостійних частин мови на засадах текстоцентричного підходу.

5. Значення отриманих результатів для науки і практичного використання.

Аналіз дисертації та автореферату А.В. Гамзи засвідчує достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, викладених у дослідженні, які мають важливе значення для подальшого розвитку української лінгводидактики. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання основних положень дисертації в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, розробленні програм з української мови, підручників, методичних та навчальних посібників, у практичній роботі вчителів початкових класів.

6. Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в наукових фахових виданнях. Дисертантка опрацювала достатню кількість джерел, здебільшого монографії провідних психологів і лінгводидактів. У джерельній базі дисертації й авторефераті представлено 21 одноосібна праця, зокрема 11 статей у фахових виданнях України, 2 статті у міжнародних виданнях, внесених до наукометричної бази INDEX COPERNICUS, 8 публікацій апробаційного характеру. Висновки і результати дослідження доповідались на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертантка виявила глибоке осмислення досліджуваної проблеми. А.В. Гамзою визначено мету, завдання експериментально-дослідної роботи; розроблено програму; чітко описано й проаналізовано перебіг і результати формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту. Особливе місце авторка слушно відвела системі вправ багаторівневої градаційності, у складі якої вправи першого рівня градаційності спрямовані на формування в учнів умінь орієнтуватися в умовах спілкування, усвідомлювати тему й основну думку висловлення, добирати матеріал та систематизувати його для творення майбутнього тексту; вправи другого рівня градаційності пов'язані з аналізом мовно-мовленнєвого матеріалу, добором лексики, необхідної для розкриття задуму, визначенням послідовності розташування мікротем, усвідомленням смислових зв'язків між частинами тексту, виділенням ключових слів для висловлення думки за допомогою граматичних та інтонаційних засобів,

вправи третього рівня градаційності спрямовані на добір відповідних лексичних, граматичних та інтонаційних засобів для вираження думки, добір до запропонованих дієслів синонімів та антонімів, використання прислів'їв, приказок, фразеологізмів та дієслів із переносним значенням під час продукування текстів різних типів; вправи четвертого рівня градаційності передбачали усвідомлення учнями єдності значення, форми і функції засвоєних дієслівних одиниць у мовленні, передусім у сприйманні текстів.

Використання розроблених автором вправ і завдань в процесі експериментального навчання, на нашу думку, сприяло формуванню текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова. Високої оцінки заслуговує докладне розроблення орфонімічних вправ на матеріалі вивчення дієслова, що є глибоким практичним внеском у розвиток культури мовлення, у розвиток ортології (науки про норми мови і мовлення).

Організація та проведення експерименту не викликають сумнівів. Підтвердженням ефективності авторської методики є результати проведеного дослідження, одержані авторкою на контрольному етапі. Дослідниця показує належне володіння відібраними нею методами дослідження.

У висновках до дисертації подаються загальні підсумки дослідження та розкривається перспектива подальшої наукової роботи. Висунуті в дослідженні положення були теоретично й експериментально підтверджені, його мета була досягнута, а завдання – виконаними.

Констатуємо, що проведене дослідження досягло своєї мети, про що свідчить визначена авторкою його новизна і практична значущість, доведена перебігом експериментально-дослідної роботи.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.
Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу А. В. Гамзи, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Експериментальна система вправ багаторівневої градаційності передбачала складання творів-міркувань (есе), текстів-інструкцій, порад, творів на основі власних спостережень та пережитих подій, однак доцільно

було б увести продукування власних висловлень молодших школярів за серією малюнків та за сюжетними малюнками, що відповідає вимогам загальнодидактичних принципів доступності, емоційності.

2. Нам імponує системний підхід до вивчення мови, який відповідно до вимог типових освітніх програм висвітлено в роботі найбільш послідовно. Особливо важливим видається твердження про врахування такої закономірності в засвоєнні мовлення, як *розвиток чуття мови*. На жаль, у дослідженні приділяється недостатньо уваги вправам, спрямованим на введення дієслівної лексики в різні контексти, які й формують, на наш погляд, мовне чуття учнів.

3. У процесі висвітлення лінгвістичних засад формування текстотворчих умінь у процесі вивчення дієслова поза увагою А.В. Гамзи лишився аналіз *риторичного напрямку* формування текстотворчих умінь учнів, який увиразнив би текст, акцентуючи увагу на особливостях творення усних текстів.

4. Робота не позбавлена окремих недоліків технічного оформлення й орфографічних огріхів: не дотримано чергування у/в, і/й «*реалізувати усі*» (с. 83), «*діяльність вчителя*» (с.84), «*успіху у побудові*» (с.85). У роботі трапляються випадки уживання пасивних конструкцій, наприклад: *Виклад навчального матеріалу може здійснюватися* (с.96), *матеріалу, який повідомляється вчителем* (с.98).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання дисертантки, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

9. **Загальний висновок.** Дисертація Анни Володимирівни Гамзи «Формування текстотворчих умінь в учнів початкових класів у процесі вивчення дієслова» за актуальністю, змістом, обсягом і якістю оформлення, повнотою викладу її основних результатів у публікаціях відповідає чинним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» (пп. 9, 10, 12, 13, 14), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ за № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та за № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – **Анна Володимирівна Гамза** – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –

кандидат педагогічних наук,

доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін

навчально-наукового інституту педагогіки

та психології ДЗ «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

(м. Старобільськ)

Т.С. Маркотенко

